

The cover features a detailed illustration of two birds, possibly terns, in flight against a pale, textured sky. Below them, a village with a church spire and several houses is visible, rendered in a sketchy, textured style. The title is prominently displayed in the center-right.

Maarten 't Hart

Osud tažných ptáků

román

PROSTOR

Maarten 't Hart
Osud těžných ptáků

PROSTOR

Maarten 't Hart

Osud tažných ptáků

román

přeložil Lukáš Vitek

PROSTOR | PRAHA | 2019

Copyright © 1978 by Maarten 't Hart
Original title *Een vlucht regenwulpen*
First published in 1978 by De Arbeiderspers, Amsterdam

Czech edition © PROSTOR, 2019
Translation © Lukáš Vítek, 2019
Cover picture © Andrea Komárková, 2019
Illustrations © Andrea Komárková, 2019

ISBN 978-80-7260-410-4

Desátá neděle

Otázka 27: Co rozumíš Boží prozřetelností?

Odpověď: Všemohoucí a všudypřítomnou Boží moc, kterou Bůh vládne, a jako svou vlastní rukou udržuje nebe i zemi spolu se vším stvořením. A spravuje svět tak, že listí i tráva, déšť i sucho, plodný i neplodný rok, jídlo i pití, zdraví i nemoc, bohatství i chudoba a vše ostatní se neděje bez příčiny, nýbrž přichází z jeho otcovské ruky.

1. Moje léto

V tomto prostoru jsem polapil léto. Hmyz omámeně bzučí ve vlhkém teple. Úderem jeho křídel mívá čas. Venku padá listí; tam v chladných nocích čmeláci a pestřenky už dávno uhynuli. Nicméně tady mezi trsy hroznů je ještě léto, moje léto, můj oprávněný úlovek v boji proti střídání ročních dob, důkaz toho, že se mně samotnému podařilo zpomalit plynutí času. A povedlo se mi získat zpět nejen léto, ale i mláď. Voní to zde stejně, jako to vonělo kdysi, než rajčata nahradila vinnou révu. Ach, ta nezaměnitelná vůně! Když se zhluboka nadechnu, zdá se mi, jako by mi byly teprve čtyři a každou chvílí může vstoupit matka a pohládit mě po vlasech.

Co nejopatrněji ustříhnu několik hroznů a položím je do krabičky vystlané modrým papírem. Dnes večer si na nich hosté pochutnají a jenom já a Jakob budeme vědět, kolik péče jsem jim věnoval. Poté, co víno udělalo místo rajčatům, mi trvalo roky, než jsem révu znovu vypěstoval. Ano, Jakob dokáže tento dar ocenit, Jacqueline pouze povytáhne obočí. Nemůžu pochopit, že si ji bere. Roky byl do ní zamilovaný a uháněl

ji tak vytrvale, až si ji může konečně odvést na radnici. Je neuvěřitelné, co všechno umí žena provést muži, který je do ní zamilovaný. Možná, že to platí také opačně, i když mám sklon si myslet, že muži ženy trápí po vzniku vztahu, kdežto ženy muže trápí předtím, než to dojde tak daleko. Když měli krizi, Jakob tu často přespával. Hodiny jsme spolu veslovali v rákosištích, brzy ráno jsme počítali ptáky, on bez ustání mluvil o ní, a když se vypovídal, zase odjel. Přijde však někdy ona, aby si na něho stěžovala? To se mi zdá nemyslitelné.

Opouštím skleník s révou a jdu po šterkové cestě domů. Jen ještě otočit hlavu a podívat se na ovápněné okenní tabulky obou skleníků. Stojí tam jako symbol našeho pošetilého pěstitelského puđu. Pocházím totiž z rodu pěstitelů, kteří vášnivě pracovali na zdokonalování vinařství. Moji předkové pěstili odrůdy Frankenthal a Alicante, výborné hrozny, prodávané na dražbách za vysoké ceny pro export. Jenže dnes pěstování vína zdegenerovalo. Všichni mí strýcové (ze všech se stali zelináři) nahradili šlechtění vína pěstováním rajčat a okurek. Dokonce i můj otec nakonec zrušil vinnou révu a vrhl se na pěstování lilkovitých plodin. Proč? Někdy si myslívám, že jen proto, že se hrozny během růstu musí protrhávat. A pro protrhávání jsou vlastně potřeba jemné, útlé, ženské a dětské prsty. Ty jsou nepostradatelné. Možná jsem víno znovu zavedl v naději, že tím přilákám ženské (a kdo ví, třeba i dětské) ruce k protrhávání nezralých hroznů.

Povoláním otce a strýců jsem od dětství opovrhoval. Nechtěl jsem se stát zelinářem, chtěl jsem se stát slavným, i když mi nebylo jasné jak. V každém případě

jsem musel vynikat, abych proslul, a to se mi dařilo, nejdříve na základní škole, později na reálce a následně jako vysokoškolský student, ale než jsem to dotáhl tak daleko, musel jsem překonat otcův odpor, když si mě chtěl po základní škole ponechat ve sklenících. Tehdy přišli učitelé. Našli cestu k nám domů přes louky, mluvili s otcem a naráželi na tvrdohlavost, která byla příliš pro všechny kromě ředitele. Ten se jednou ročně účastnil šestitýdenního cvičení záložáků, byl kapitánem v armádě a příslušnou uniformu nosil i u tabule, všechny dny v roce. Třídě velel jako voják. Když ráno přišel, zakřičel: „Pózor!“ a my se okamžitě v lavicích narovnali s rukama přes sebe. Pak dal zpívat žalm, většinou žalm 68 „Povstane Bůh“. A potom se modlil stejnou modlitbu jako každý den: „Generále v nebi, k Tobě se obracíme ráno tohoto dne a prosíme o posvěcení své práce. Ó vrchní veliteli nebeských vojsk, dej nám bojechtivost, abychom dnes počítali, psali a četli k Tvé chvále. Vzniť naši víru jako doutnák děla, kterým se pálí na služebníky Satanovy. Chraň nás před válkou. Ne protože si to zaslужujeme, pouze z milosti. Amen. Pohov, čtení bible.“

Četli jsme ze Starého zákona, z knihy Jozue či z knih Královských, z Paralipomen. A později toho dne, když popisoval národní dějiny, vyprávěl o osmdesátileté válce, o dýmu kanonů a o koních řehtajících na bitevních polích. Tento muž hovořil s mým otcem. Když bylo po čtvrté, kráčel se mnou úzkou dlážděnou pěšinou napříč zimními loukami. Jeho obrovitá postava, uniforma, bezvadně učesaná zvlněná šedivá hříva a hřímající hlas, to všechno ohromilo otce i matku. Ředitel použil jediný argument, zaobalený do dvou

biblických citátů. Mluvil o podobenství o hřivnách a o lampě pod nádobou. Otec se vzdal. Pod jednou podmínkou: o letních prázdninách budu pracovat v zelinářství. Tak porazil ředitel mého na bibli lpějícího otce bibli.

Na realce jsem byl samozřejmě příkladným žákem. Na zahálku nebo na to, že bych trápil učitele či zanedbával domácí úkoly, jsem neměl ani pomyslení. Nechtěl jsem lehkovážně promarnit své pracně nabyté právo na další vzdělávání. Kdybych propadl nebo kdyby si na mě učitelé stěžovali, svědčilo by to podle otce o tom, že nemám obdarování, na které narážel ředitel, a vzal by mě zpátky ze školy. Hrozily mi naše záhony. Jenomže to skončilo, když jsem obdržel maturitní vysvědčení. S tím pracovat v zelinářství, to by bylo plýtvání talentem. Ale co teď? Otec mi chtěl dovolit studium na vysoké škole pouze tehdy, když se stanu lékařem nebo když půjdu na Vysokou školu zemědělskou ve Wageningenu. Ta praktická povolání se mi nezamlouvala, chtěl jsem se stát biologem. Po dlouhém boji mi dovolil studovat biologii jako podřadnou alternativu medicíny a Vysoké školy zemědělské.

Tak jsem se stal biologem. Na začátku prvního ročníku nás prováděli po různých biologických ústavech. Ke konci posledního odpoledne nám v podkroví jednoho takového institutu ukázali rostlinnou tkáňovou kulturu. Laborantka nám vyprávěla, že ty oranžové buňky, které vidíme, jsou vypěstované z jediné buňky mrkve. Ta zárodečná hmota na mě udělala nesmírný dojem. Měl jsem najednou vizi, závrtnou perspektivu. Zachvěl jsem se. Mí budoucí spolužáci pokládali

otázky a smáli se a bavili a přecházeli po podkro-
ví. Víc než rostlinné buňky ve skle je zajímal výhled
špinavými okny na botanickou zahradu. Já jsem úz-
kostlivě zíral na zkumavku. Směl jsem si ji podržet
a prohlédnout si neforemnou hromádku buněk. Bě-
hem září, zatímco většina spolužáků v rozmanitých
studentských spolcích prožívala seznamovací obdo-
bí – já ne, já se stal nihilistou –, jsem přemýšlel o té
rostlinné tkáňové kultuře. A v zahradě jsem pomá-
hal otci. Vstávali jsme v pět hodin a v pomalu se za-
hřívajících sklenících jsme trhali rajčata. V zeleno-
žluté barvě rajčat zralých pro sklizeň jsem spatřoval
zahnědlou oranž buněk ze zkumavky. A věděl jsem
s jistotou, že toto chci dělat a chci se o tom dozvědět
víc, i když jsem tehdy nevěděl proč.

Studium bylo jiné, než jsem si představoval. Každé
dopoledne jsem měl přednášky z příbuzných oborů:
fyziky, chemie a geologie a odpoledne jsem kreslil
příčné řezy ploštěnců a mořských hvězdic, sladkovod-
ních polypů a trepek. Bydlel jsem u tety a strýce. Strýc
se přiženil, a tak nebyl pěstitel. Jenže i jeho to pozna-
menalo – zabýval se vynalézáním věčného pohybu.
Po večeri vždy zmizel ve stodole za domem a občas
jsme ho slyšeli vyrážet výkřiky a jednou pozdě ve-
čer přiběhl do obýváku a volal: „Mám to, mám to!“

Nezpozoroval můj nevěřící úsměv. „Pojďte,“ vy-
zval nás.

Šli jsme za ním do kůlny. V pološeru jsme spatřili
okrouhlý kanálek sestavený z mísy vyrobené z hlad-
kého lesklého kovu, na níž byl připevněný ještě vnější
kroužek zhotovený z téhož kovu, tak oslnivě jiskřící
ve tmě. Obruba kroužku a obruba mísy, obě na konci

nabroušené jako nůž, tvořily úzkou drážku, v níž se pokojně otáčely kuličky. Pohybovaly se a v jejich pohybu se nedalo postřehnout sebemenší zpomalení; bylo to dojemně jednoduché a zároveň hluboce záhadné, protože jste přese všechno očekávali, že kuličky budou zpomalovat. Vedle té důmyslné konstrukce leželo ještě několik nepoužívaných kuliček; jednu jsem zvedl, byla lehká jako pírko. Skulila se mi po ruce. Gravitace na ni podle všeho neměla vůbec žádný účinek. Zíral jsem na neustále obíhající kuličky. Díky způsobu, jakým byly spojeny mísa a vnější kroužek, a nechávaly tak kuličkám volný průchod, se minimalizovalo tření, které na kuličky působilo při průchodu mezi kraji obou pevných obrub. A přesto jsem nemohl uvěřit tomu, že se budou otáčet věčně; právě proto, že kuličky byly tak lehoučké, musel odpor vzduchu jejich pohybu brzy učinit přítrž.

„Ty dva kraje obrub, které kuličky drží na místech, jsou zabroušené dohladka tak, že nevzniká prakticky žádné tření,“ vysvětloval strýc.

V následujících dnech jsem ho slyšel tu samou větu často opakovat před novými návštěvníky, vždy s tím slovem „prakticky“, což mě pokaždé přivádělo k pochybnostem, i když kuličky před užaslým pohledem příbuzných a přátel nepřestávaly obíhat snadno a bez viditelného zpomalení.

Ale na tomto perpetuu mobile, které perpetuum mobile být nemohlo, nebylo divné to, že se zdálo věčné, nýbrž to, že odsoudilo strýce k nicnedělání. Nyní, když dosáhl svého ideálu, mu nezůstalo nic, co by si přál nebo co by chtěl zkonstruovat, a tak sedával v obývacím pokoji u okna s rukama neklidně cukajícima na

klíně, jako by se jakýmsi způsobem účastnily pohybu ve stodole za domem, když se mu nedostávalo návštěvníků, kterým by mohl předvádět obíhající kuličky. Viděli jsme strýce scházet a sesychat. Mohl by říct jako Simeon: „Nyní propouštíš v pokoji svého služebníka, Pane, podle svého slova, neboť mé oči viděly tvé spasení.“ Jestli se skutečně jednalo o spásu, o tom jsem sám sebe nemohl přesvědčit. Kuličky se však otáčely dál. Když jsem si přesto představoval, že pokaždé, když otevřete dveře kůlničky, postrčí je průvan, protože jsou tak lehké, což stejně nikdy nevidíte, jelikož vždy budete v kůlně nevybavené okny hledat vypínač, pak jsem opět nabyl dojmu, že samotná konstrukce drážky způsobovala určitý průvan a ten tlačil kuličky dopředu. Netroufl jsem si však svou hypotézu ověřit, netroufl jsem si nic pozměnit na tom křehkém pohybu. Před strýcem jsem poukazoval na to, že je nemožné z tohoto otáčení získat jakoukoli energii, byl to pohyb beze smyslu nebo účelu či prokazatelného užitku. Strýc se jen vesele pousmál, nevadilo mu, že jsem to řekl, našel, co hledal, a mohl teď odejít v pokoji. Skonal během odpoledního zdřímnutí. Jednoduše se už nezbudil. Náhodou jsem to odpoledne neměl praktika a nikdy by mě ani nenapadlo, že se smrt může dostavit tak tiše a nenápadně. Nebylo to nic, co by vás rozesmutilo či vám zkazilo radost ze života, stalo se to, protože se to jednou prostě stát mělo.

A tak jsem dál žil s tetou v prostorném domě s kůlnou, v níž se kuličky nikdy nezastavily, poctivě a pozorně poslouchal přednášky, včas skládal zkoušky a následně i kandidátskou zkoušku, skoro s nikým se nestýkal a po večerech četl nejraději filozofické

a teologické práce a knihy o moderní fyzice a radio-astronomii, které tak vydatně uspokojovaly mou touhu po mystice. Pořád jsem se bál, že znovu upadnu do prostředí, z něhož jsem vyšel. Nestyděl jsem se za to prostředí samo, spíše jsem měl strach, že se stanu součástí stejně úmorné a dusivé mentality, mentality bez jakékoli iniciativy, v níž je člověk spokojený s tím, čeho už dosáhl, a netouží po další změně, a kde horizont ducha tvoří aukční ceny a úroky z hypotéky na skleníky. Jenomže jsem zjistil, že na univerzitě to není jiné. Po jednom zdařilém vědeckém výkonu, většinou disertaci, se člověk obklopí správními a administrativními povinnostmi.

Několik dnů po kandidátské zkoušce mi zesnula teta. Trombóza v levé noze, krevní sraženina v srdci. Zemřela pokojně, s důvěrou v Boha, kterého si nepředstavovala jako generála, nýbrž jako laskavého dědečka, před jehož trůnem bude v bílých svatebních šatech pět žalmy až do skonání věků. Několik měsíců po tetině smrti za ní odešel i její tvrdohlavý bratr, můj otec. A protože jsem se po smrti tety přestěhoval domů na dobu, než si najdu jiné bydlení, a zjistil jsem, že otcovým autem můžu za tři čtvrtě hodiny dojet do laboratoře s rostlinnými pletivy a tkáněmi, kde jsem se připravoval ke státní zkoušce, zůstal jsem bytem u matky. Zahrada byla naše. Skleníky jsem prodal; jednoho zimního rána je strhli a odvezli. Nechal jsem stát jenom dva s révou. Do jednoho jsem umístil věčný pohyb, který se však ve skleníku nehýbal a šel uvést do chodu jenom na chvíli jako jakýkoli jiný běžný systém z tohoto světa, v němž svrchovaně vládnu dva hlavní zákony termodynamiky.

V pěstování rostlinných pletiv jsem se mezitím stal nepostradatelným. Rostlinné explantáty byly přesně takové, jaké jsem si představoval, byly strhující a vzrušující. Kromě toho, že jsem se cvičil v jejich kultivaci, za což mě nenáviděly všechny laborantky, neboť jsem jim lezl do zelí, jsem horečně shromažďoval separáty z vědeckých časopisů o pěstování tkáňových kultur. Poté, co jsem složil státní zkoušku, mi matka zemřela na rakovinu hrtanu. Dech se jí den ode dne krátil, nekonečně pomalu se dusila a během té příšerné nemoci, která jí způsobovala tolik bolesti, se mi na chvíli vrátila víra v Boha, tak jsem Ho nenáviděl. Spatřoval jsem v Něm kata pohrdajícího lidmi. Vlastně tomu nejspíš rozumím, ale navždy Mu budu zazlívát, že pro matku vybral zrovna tuto nemoc, neboť jsem ji miloval tělem i duší.

V krátké době jsem se stal odborníkem na kultivaci rostlinných explantátů. Pozornost mi zajistilo několik publikací. Univerzita se mi postarala o modrou knížku, takže jsem byl ušetřen vojenské služby a po státní zkoušce jsem mohl pracovat na své disertaci. Tři roky po zkoušce jsem ji obhájil před vědeckou komisí a dva roky nato jsem se stal přednášejícím a vedoucím oddělení pro pěstování rostlinných explantátů. Naše oddělení brzy začalo volat po vlastní laboratoři. A laboratoř se neobejde bez vedoucího profesora. Tak jsem se jím stal. Je mi teď třicet let a jsem univerzitním profesorem. Blesková kariéra. Toť dosavadní příběh mého života: abych unikl pěstitelství, vypracoval jsem se na pěstitele.

2. Sluneční hodiny

Číšníci se mi během recepce pořád pokoušejí nabídnout sklenku, když po krátkém zdvořilostním rozhovoru v prostorném sále osaměle zírám před sebe. Pokud se na mě někdo obrátí, je to vždy ve spěchu, protože se mě zase snaží navnadit na nějaké zasedání nebo shromáždění. Ale relativně brzy už není nikdo, kdo by mě chtěl oslovit, jelikož všechny otázky, doprovázené mnoha úsměvy, odbývám obligátními a rozmrzelými odpověďmi. A tak se můžu nerušeně procházet po sále. Jde o síň starého hradu přestavěného na hotel s restaurací. Namodralým dýmem se blížím k oknům s výhledem na vnitřní nádvoří uzavřené hradními křídly. Hrají si tam děti svatebčanů, pobíhají dokola v zářijovém slunci a já slyším jejich hlasy. Na zem se neustále snášejí kaštanové listy a pokrývají pokojné nádvoří. Prostranství je to jen malé, příliš malé na agorafobii, díkybohu. Uprostřed se nachází trávník a sluneční hodiny, o něž se třístí sluneční jas. Počítám děti, celkem jich napočítám dvanáct, holčičky v bílých sukýnkách a chlapečci v modrých sáčkách. Hrají hru, při níž bez ustání přebíhají od stromu ke stromu. K dispozici mají deset kaštanů, takže vždy na dvě děti žádný nevyjde. Jedenácté dítě si udělalo strom ze slunečních hodin. Pochopím, že jim jde o to nějaký zabrat. Když si děti vymění za rychlého běhu stromy, pokaždé na jedno žádný nezbude. Něco takového jsem nikdy nehrál. Možná bych pokaždé zůstal bez stromu. Obličje dětí září. Někdy je zasáhne padající listí. Ony si toho však nevšímají, přebíhají po podzimním koberci a nenudí se. Zvláštní,

že mi nic nepůsobí tolik bolesti jako pohled na hrající si děti. Rychle dopiji portské a odvrátím se, projdu mezi lidmi, vezmu si další sklenku a zaměřím na druhý konec sálu. Také zde je velké okno rozdělené dřevěnými příčlemi na malé tabulky a s výhledem na ostrůvek uprostřed vodního příkopu, na malou zahradu ve vodě, na níž roste mlází a po které se loudají lysky. Ve vodě na sebe nalétávají kačeny. Slípky zeledonohé prudce mávají křídly a rozbíhají se kanálem napříč odrážejícím se slunečním svitem.

Rychle upijím portské a uvědomuji si přítomnost tolika lidí. Jako pokaždé si pomyslím: mohla by tu být. Tak často mě to napadá v plných vlacích, na nádražích a koncertech anebo nyní během recepce. Třeba tu Marta bude taky. Pozorně se rozhlédnu okolo. Nestojí mezi hosty? Nemluví s někým z nich? Čím víc piji, tím víc je tu žen a dívek jí podobných. Podobnost často spočívá jen ve stejné rýze pod očima, ve stejném pohybu rukou, v podobné barvě vlasů. Ale až budu poněkud líznutý, postačí to pro neurčitý pocit štěstí, pro žalostnou spokojenost s takovýmto nezřetelným náznakem přítomnosti. Musím odsud co nejrychleji odejít, ženichovi a nevěstě jsem už popřál a hrozny jim předal. Tak co mi brání? Jacqueline je skutečně krásná a Jakob je podle mě šťastný, jen postává jaksi ztraceně vedle své nádherné nevěsty: bukač vedle volavky. Náhle ji opustí ve vzniklé pauze mezi potřásáním rukou a prodírá se davem. Zastaví se přede mnou a prohlásí: „Dnes večer se v čajovně v dunách koná večírek na počest našeho sňatku. Můžu s tebou počítat?“ „No,“ protáhnu nevrle, „víš přece, že na večírky nikdy nechodím.“